

МІСЦЕ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

В данной статье исследуются вопросы места преступлений против собственности в Уголовном кодексе Украины.

Ключевые слова: *место преступления, Уголовный кодекс Украины*

These article is about place of the crimes against intellectual property in the system of Criminal Code of Ukraine.

Key words: *crimes against, Criminal Code of Ukraine.*

В умовах подальшого формування України як правової держави, все більшої актуальності набуває питання боротьби зі злочинністю. Актуальність вивчення норм кримінального законодавства, які передбачають відповідальність за вчинення злочинів «проти інтелектуальної власності» обумовлена тим, що удосконалення даних норм буде сприяти збереженню та нарощуванню інтелектуального потенціалу, культурної спадщини, збільшенню поваги до прав та інтересів творця.

Відповідно до статті 54 Конституції України громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.

Культурна спадщина охороняється законом. Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами.

© СОЛОВІЙОВА Аліна Миколаївна – кандидат юридичних наук, завідувач кафедри, доцент Київського Міжнародного університету

За своїм змістом дана проблема захисту права інтелектуальної власності являється досить масштабною, оскільки включає в себе аналіз норм не лише кримінального, але і цивільного, адміністративного, податкового та інших галузей права. Тому в даній статті доцільно зупинитися лише на проблемі місця статей, що передбачають відповідальність за посягання на інтелектуальну власність у системі Кримінального Кодексу України.

Чи можливо введення в кримінальний закон родового поняття «інтелектуальна власність» і об'єднання всіх складів злочинів, що передбачають відповідальність за різні посягання на таку власність?

Із історії становлення українського кримінального закону нам відомі випадки вживання терміну «інтелектуальна власність» в кримінальному законі. Так, ч. 1 ст. 136 КК УРСР від 28 грудня 1960 р. була передбачена кримінальна відповідальність за незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності (літературного чи художнього твору, їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерної програми, бази даних, наукового відкриття, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, знака для товарів і послуг, топографії інтегральної мікросхеми, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин тощо), привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення права на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом, якщо це завдало матеріальної шкоди у великому розмірі.

Вперше кримінальну відповідальність за посягання на інтелектуальну власність було встановлено нормою статті 742, тому 15 Своду законів Російської імперії, що був введений в дію Найвищим маніфестом 31 січня 1832 року. Ця стаття містилася в розділі 10 «Про покарання за злочини проти прав на майно»¹. Закріплення було здійснено Уложением про покарання кримінальні та виправні 1845 року, санкціоноване 15 серпня 1845 року і введене в дію з 1 травня 1845 року у всій імперії. Даний кримінальний закон містив три статті, що охороняли права авторів літературних, художніх і музичних творів. Містились вони в главі IV «Про привласнення і приховування чужої власності» в четвертому відділенні «Про привласнення вченої або художньої власності». Якщо аналізувати місце, яке відвів законодавець даним статтям стає зрозумілим, що об'єктом злочинів визнавалась власність.

У той час поява нового поняття «літературна, музична і художня власність» зумовила дискусії вчених-юристів щодо місця інтелектуальної власності в російському кримінальному законодавстві. Так, Н.А. Неклюдов того часу писав, що продукти праці можуть бути: фізичні або майнові; розумові².

Крім того, він зазначає, що всі ці продукти, народжуючись із одного джерела, є «однаково кровні та законні його діти і повинні користуватися однаковими правами їх недоторканності»³.

В.Д. Спасович не погоджувався з такою позицією, бо вважав що авторське право має свою специфіку, бо авторське право не може належати автору безкінечно довго, бо це призведе до порушення прав інших членів суспільства. «Воно – право майнове, але з особистим відтінком, воно не впливає із зобов'язань, але і не речове»⁴.

Я.А. Канторович притримувався точки зору про те, що головною різницею між правом власності літературної, музичної і художньої і звичайним правом власності на матеріальні речі полягає в строковості авторського права, тоді як право власності на річ вважається речовим і спадковим⁵.

Поняття «інтелектуальної власності» дається в ст. 418 ЦК як право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений Цивільним кодексом та іншим законом.

Відповідно до ч. 2 ст. 418 ЦК України право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається цим Кодексом та іншим законом.

Ст. 419 ЦК України визначає співвідношення права інтелектуальної власності та права власності. Право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного. Перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ. Перехід права власності на річ не означає переходу права на об'єкт права інтелектуальної власності.

У чинному Кримінальному кодексі України кримінальна відповідальність за посягання на інтелектуальну власність передбачена статтями 176 і 177. Обидва ці злочини знаходяться в Розділі V «Злочини проти виборчих, трудових, та інших особистих прав і свобод людини і громадянина». Виходячи із традиційної будови Особливої частини Кримінального кодексу України за родовим об'єктом посягання, більшість вчених-юристів таким об'єктом називають конституційні права та свободи.

Так, М.І. Мельник родовим об'єктом цієї групи злочинів називає конституційні права і свободи людини і громадянина, справедливо зазначає, що нормами розділу V Особливої частини КК здійснюється кримінально-правова охорона лише частини конституційних прав і свобод людини і громадянина⁶.

Російські вчені, аналізуючи аналогічну ситуацію в Кримінальному кодексі Російської Федерації, де кримінальна відповідальність за посягання на інтелектуальну власність передбачена статтями 146 (Порушення авторських і суміжних прав) і 147 (Порушення винахідницьких і патентних прав), зазначають, що аналіз глави 19 КК «Злочини проти конституційних прав і свобод людини і громадянина» (де і розміщені дані статті) показує, що в ній передбачена кримінально-правова охорона тільки частини прав і свобод: політичних, соціальних і особистих прав і свобод⁷.

В залежності від безпосереднього об'єкта всі злочини, передбачені в гл. 19 КК РФ прийнято поділяти на три групи:

- злочини проти політичних прав та свобод (ст. 141, 142, 149 КК);
- злочини проти соціальних прав та свобод (ст. 136, 143-147 КК);
- злочини проти особистих прав і свобод (ст. 137-140, 148 КК)⁸.

Ст. 176 КК України передбачена кримінальна відповідальність за порушення авторського права і суміжних прав.

Відповідно до ч. 1 ст. 176 КК кримінальна відповідальність настає за незаконне відтворення творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, а так само незаконне відтворення, розповсюдження виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо- та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації, або інше умисне порушення авторського права і суміжних прав, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі.

Кваліфікуючими ознаками злочину є: 1) вчинення його повторно або 2) за попередньою змовою групою осіб, а так само 3) завдання матеріальної шкоди у великому розмірі (ч. 2 ст. 176 КК).

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину є: 1) вчинення його службовою особою з використанням службового становища або 2) організованою групою, а так само 3) завдання матеріальної шкоди в особливо великому розмірі (ч. 3 ст. 176 КК).

Статтею 177 КК передбачено кримінальну відповідальність за порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію.

Частиною 1 ст. 177 КК карається незаконне використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми, сорту рослин, раціоналізаторської пропозиції, привласнення авторства на них, або інше умисне порушення права на ці об'єкти, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі.

Кваліфікуючими ознаками злочину є: 1) вчинення його повторно або 2) за попередньою змовою групою осіб, а так само 3) завдання матеріальної шкоди у великому розмірі (ч. 2 ст. 177 КК).

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину є: 1) вчинення його службовою особою з використанням службового становища або 2) організованою групою, а так само 3) завдання матеріальної шкоди в особливо великому розмірі (ч. 3 ст. 177 КК).

Так, статтями 176-177 КК України, які знаходяться в розділі 5 «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав та свобод людини та громадянина» передбачена кримінальна відповідальність за посягання на *інтелектуальну власність*.

Інтелектуальна власність закріплює можливість кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї творчості у різних сферах людської діяльності. Авторське право виникає стосовно творів літератури, мистецтва, комп'ютерних програм тощо.

Суміжні права охороняють володіння, користування та розпорядження створеними в результаті творчої діяльності програм мовлення, виконавча майстерність тощо.

Патентне право охороняє творчі здобутки автора у сфері науки та техніки.

Тому за об'єктом посягання злочини, передбачені ст.ст. 176–177 КК України, можуть бути відокремлені у групу *посягань на інтелектуальну власність*.

Деякі автори навіть виділяють обов'язкову ознаку цих складів злочинів – потерпілого. На їх думку, при порушенні авторського права і суміжних прав потерпілим може бути тільки фізична особа (автор, виконавець твору, виробники фонограм або відеограм), їх спадкоємці, а також фізичні особи, яким на законних підставах були передані права на ці об'єкти⁹.

Винятком є позиція С.Я. Лихової, яка обґрунтовано робить висновок, що склади злочинів, які посягають на результати інтелектуальної діяльності, знаходяться за межами родових об'єктів злочинів проти виборчих, трудових і інших особистих прав і свобод людини і громадянина (розділу V Особливої частини КК України)¹⁰. М.І. Хавронюк вказані склади злочинів також не вважає посяганнями на особисті права і свободи людини і громадянина¹¹.

В.Б. Харченко зазначає, що у Кримінальному кодексі України було б доцільно і правильно включити самостійний розділ VII-1 або VII-A «Злочини у сфері інтелектуальної власності» Термін «у сфері» бажаніший ніж «проти», оскільки ряд посягань можуть бути здійснені і самими володарями цих прав¹².

На мій погляд, з цим важко погодитись оскільки будова Особливої частини Кримінального закону залежить від ступеня суспільної небезпечності посягання і враховуючи, що інтелектуальна власність є одним із різновидів власності на нематеріальні блага доцільно включити такий самостійний розділ не після розділу XVII «Злочини у сфері службової діяльності», а після Розділу VI «Злочини проти власності», що передбачає кримінальну відповідальність за посягання на власність на матеріальні блага.

1. Свод законов Российской империи, повелением императора Николая Павловича состав ленной. Т. 15. – СПб., 1832. – С. 345. 2. *Неклюдов Н.А.* Руководство к Особенной части руського уголовного права. – Т. 2. Преступления и проступки против собственности. – СПб., 1876. – С. 347. 3. Там же. 4. *Спасович В.Д.* Вопрос о так называемой литературной собственности. – Т. 3. – СПб., 1890. – С. 347. 5. *Канторович Я.А.* Авторское право из литературных, художественных и фотографических произведений. – СПб., 1916. – С. 68. 6. Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник / Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.; За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – К., 2004. – С. 105. 7. Уголовное право Российской Федерации: В 2 т. Т. 2: Особенная часть: Учебник / Под ред. Профессора Л.В. Иногамовой-Хегай. – М., 2002. – С. 85. 8. Там же. – С. 85–86. 9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К., 2003. – С. 391, 392. 10. *Лихова С.Я.* Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина. – К., 2006. – С. 160–162. 11. *Хавронюк М.І.* Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. – К., 2004. – С. 180. 12. *Харченко В.Б.* Інтелектуальна власність: проблеми охорони за кримінальним законодавством України та Російської Федерації // http://www.nbuv.gov.ua/Portal/natural/Ekon/851/09_hvburf.pdf